

ХЕРСОНЕС ЯК «САКРАЛЬ-НЕ МІСЦЕ ОХРЕЩЕННЯ»... ДІДА МОРОЗА?

→ 2

ЗВІЗДАРИ БЕЗСИЛІ ПРОТИ ХАМІВ

→ 3

КРИМСЬКА СВІТЛИЦЯ ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНА УКРАЇНЬКА ГАЗЕТА

№ 1 10.01.2020

літературно-художня, публіцистична

ЛОМИКАМІНЬ У ПРЯМОМУ ЗНАЧЕННІ: ДОЛЯ КРИМСЬКОГО МУЗЕЮ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

НАГОЛОС

Перебуваючи в Ялті у 1907-1908 рр. зі своїм чоловіком Климентом Квіткою, який працював деякий час у сімферопольському суді, Леся Українка мешкала у флігелі збудованого у 1889 р. приватного будинку купчині Ліщинської. Саме тут постав меморіальний музей письменниці, ініціативна група з розбудови якого виникла на початку 1970-х років. До цієї справи долучилися: винороб-науковець Микола Охріменко, який був учнем Лесі Українки, кримські «просвітяни» та подвижники кобзарського мистецтва Олексій Нирко й Остап Кіндрачук, а також Олександр Януш, Тетяна Цимбал та інші.

СЕРГІЙ КОНАШЕВИЧ

В результаті зусиль активістів до столітнього ювілею народження Лесі Українки у 1972 р. навпроти будівлі майбутнього музею було споруджено її пам'ятник, встановлено меморіальну дошку на будинку, де вона проживала у 1897 році, започатковано збір експонатів для музею. Через тогочасні гоніння української національної інтелігенції роботу над розвитком музею було припинено, а в будинку, звільненому у 1976 р. від комунальних квартир під експозиції, було відкрито

ФОТО З ВІДКРИТТЯ ДЖЕРЕЛ

відділ Ялтинського краєзнавчого музею під назвою «Музей дореволюційної прогресивної російської та української культури».

У 1991 р. до 120-річчя народження Лесі Українки в музеї було відкрито експозицію «Леся Українка і Крим». 10 вересня 1993 р. під впливом ялтинських осередків ВУТ «Просвіта» та Союзу українців миськвиконком прийняв рішення надати експозиції «Леся Українка і Крим» статус «Музей Лесі Українки» на правах відділу Ялтинського державного історико-літературного музею. До 10-річчя незалежності України у 2001 р. було відкрито нову експозицію музею – «Ломикамінь», створену за допомогою Міжнародного фонду «Відродження». Цю незвичну назву винайшла сама Леся Українка, вперше побачивши гірський едельвейс; її

саму за життя критики називали «ломикаменем української культури та літератури».

На базі музею свого часу сформувалася перша українська школа міста; музейні приміщення стали додатковими аудиторіями для студентів Кримського державного гуманітарного інституту. Тут збиралися активісти «Просвіти» та Союзу українок, а також клубу української творчої інтелігенції Ялти «Кримська куця», було засновано народний аматорський ексклюзив-театр «Сім Муз»; при музеї також зростала українознавча бібліотека. На базі музею відбувалися традиційний фестиваль «Лесина осінь» і конкурс «Кримська плеяда», а Спілка театральних діячів України традиційно проводила тут конкурс молодих україн-

ських акторів на краще читання творів Лесі Українки.

До основної експозиції музею входили: прижиттєві видання творів письменниці, предмети побуту її родини, світлина її рідних і близьких, малюнки кінця XIX – початку XX ст., український національний одяг. Доля багатьох з цих предметів наразі невідома. До російської окупації Криму Музей Лесі Українки позиціонувався як місток до світу української культури для мешканців і гостей Криму, а на його сайті зазначалося: «Культурологічна робота музею сприяє ствердженню української державності на Кримському півострові – не гаслами та барикадами, а щоденним випромінюванням світла, котре кличе до себе здорові націєтворчі сили

на Південному березі Криму». До слова, за роки російської окупації Криму нового сайту музею так і не було створено: про будь-які моменти його життя дізнатись можна лише від музейних працівників.

У березні 2012 р. Олександра Вісич, яка на той час була завідувачем ялтинського Музею Лесі Українки, поскаржилася українським ЗМІ, що тепер виходити на балкони музейної будівлі стало небезпечно для життя; особливо становище погіршилося після тривалих лютеневих штормів і небувалих для Ялти морозів, котрі вкривали стіни шаром льоду, після чого всередині музейних залів волога лягла пліснявою на стелі та стіни, які вкрилися тріщинами. Незважаючи на те, що 21 жовтня 2010 р. Верховна Рада України під час підготовки до святкування 140-річчя народження Лесі Українки рекомендувала Кабінету Міністрів України до 1 лютого 2011 р. вжити заходів щодо забезпечення ремонту музею в Ялті, справа з місця не рушила. Востаннє будівля ремонтувалася вибірково аж у середині 1980-х рр.; відтоді, за словами пані Вісич, покриття стали непридатними, будівлю було визнано аварійною, а деякі приміщення музею довелось взагалі закрити, прибравши звідти експозиції. У різні часи співробітники музею сотнями розсилали прохання зберегти будівлю від руйнації до різних фондів та державних інстанцій України, проте ніхто так і не відгукнувся. Паралельно, «на заздрість Лесі», російські бізнесмени вкладали величезні кошти у відновлення ялтинської «Білої дачі», де колись мешкав письменник Антон Чехов.

→ 4

ІСТОРІЯ

ГРИЦЬ БОЖОК. УКРАЇНЦІ В ЄГИПТІ

→

7

ХЕРСОНЕС ЯК «САКРАЛЬНЕ МІСЦЕ ОХРЕЩЕННЯ»... ДІДА МОРОЗА?

НА ЧАСІ

На початку листопада 2019 р. «прес-служба» музею-заповідника «Херсонес Таврійський» в окупованому Севастополі оголосила про створення «філії південної резиденції Діда Мороза» на базі своєї установи, принагідно нагадавши про відкриття пункту прийому малюнків, листівок і листів для казкового персонажа, який у радянсько-російській обрядовості є альтернативою «неканонічному» Санта Клаусові (або ж святому Миколаєві) і чиє «втілення» надсилає відповіді з російського Великого Устюга.

ФОТО З ВІДКРИТТЯ ДЖЕБЕЛ

Фактичним релігійним «наглядачем» за «Херсонесом Таврійським» (як і за Кримом загалом), фактично в обхід Сімферопольської і Кримської єпархії УПЦ МП, став митрополит Псковський і Порховський Тихон (Шевкунов), який очолює Патріаршу раду РПЦ з питань культури й якого називають одним із «духівників Путіна» та ймовірним наступником патріарха Кирила. Ще в листопаді 2015 р. він, тоді ще єпископ Єгор'євський, був призначений радником «уряду республіки Крим».

Севастополя, який тоді зазнав нападу з боку борців за «чистоту руского православия». Близько 20 років тому обитель була заснована з належністю до УПЦ КП, а у 2005 р. отримала ставропігію, себто стала підпорядкованою безпосередньо тогочасному патріархові Київському і всієї України Філарету. У 2011 р. монастир після низки драматичних подій перейшов до УПЦ МП і отримав ставропігію вже від її тогочасного очільника митрополита Володимира (Сабодана), після чого в місцевих ЗМІ «гніздо розкольників» перетворилося на «святую обитель». Нещодавно відбулося перше богослужіння у ще одному храмі зазначеного монастиря: попри те, що досі триває його будівництво, розпочате менш ніж рік тому, в його стінах було створено копію Гробу Господнього – з камінчиком зі справжнього.

Теоретично за кілька років РПЦ могла б оголосити саме цю «філію» справжнім Гробом Господнім – на відміну від «неканонічного» єрусалимського. Спромоглася ж вона у відповідь на створення автокефальної Української Церкви оголосити «розкольницьким» цілий православний Вселенський патріархат, інтегральною частиною якого мала би бути за логікою речей. Якщо ще задовго до російської анексії Криму різні «дослідники» громадили гіпотези про півострів як місце народження Христа – чом би не розвивати їх надалі? Можливо, навіть оголосити Спасителя не те що росіянином за національністю (якщо він таки народився в Криму, на «исконно руской землі»), а й безпосереднім засновником РПЦ, у що багато хто вірить. Так само, як і в Діда Мороза.

СЕРГІЙ КОНАШЕВИЧ

Раніше така «філія» також діяла у місті, однак в іншій локації – в екопарку «Лукомор'я», ще з 2012 року. 16-17 листопада в Херсонесі відбулися різноманітні майстер-класи на честь «дня народження головного героя Нового року», який у державі-агресорі з 2005 р. офіційно відзначається 18 листопада. Кумедності цим заходам додавала відсутність снігу та холодів у Севастополі. І ще більший подив викликало їхнє проведення у «сакральному місці охрещення великого російського князя Володимира, котрий саме звідси приніс православ'я на Святу Русь» (згідно з твердженнями російської пропаганди).

Після російської окупації Криму та численних промов керманіча держави-агресора Володимира Путіна про «величезне сакральне та цивілізаційне значення давньої Корсуни як духовного джерела формування російської нації та держави» і про «російську Мекку» Російська православна церква (РПЦ) з новою силою активізувала свою діяльність у Херсонесі за допомогою дочірньої Української православної церкви Московського патріархату (УПЦ МП), у підпорядкуванні якої було показано залишено кримські єпархії. Годі й дивуватися, що митрополит Сімферопольський і Кримський Лазар називає Крим «колискою святого російського православ'я» та «невід'ємною

частиною нашої Богом береженої православної вітчизни – Святої Русі». І тим більше не дивно, що на місці, де ця «Свята Русь» нібито «зароджувалася», клірики УПЦ МП приводять майбутніх російських військових, поліціантів та інших «захисників вітчизни» до присяги на вірність їй.

У листопаді 2016 р. Сімферопольська і Кримська єпархія УПЦ МП подала заявку до Федеральної агенції з управління державним майном РФ на отримання під свій контроль 24 об'єктів «Херсонесу Таврійського» – нібито задля «відновлення стародавнього монастиря», зазіхнувши таким чином на практично все майно музейного комплексу та унеможливлення його діяльності. Практично від самого початку російської окупації Криму до цього часу на території стародавнього городища внаслідок варварських земляних та будівельних «робіт» і знищення культурного шару завдається непоправної шкоди археологічній пам'ятці світового значення.

Фактичним релігійним «наглядачем» за «Херсонесом Таврійським» (як і за Кримом загалом), фактично в обхід Сімферопольської і Кримської єпархії УПЦ МП, став митрополит Псковський і Порховський Тихон (Шевкунов), який очолює Патріаршу раду РПЦ з питань культури й якого називають одним із «духівників Путіна» та ймовірним наступником патріарха Кирила. Ще в листопаді 2015 р. він, тоді ще єпископ Єгор'євський, був при-

Митрополит Псковський і Порховський Тихон (Шевкунов) під час відвідин музею-заповідника «Херсонес Таврійський». 25 жовтня 2019 р.

ФОТО З ВІДКРИТТЯ ДЖЕБЕЛ

значений радником «уряду республіки Крим».

Наприкінці лютого 2019 року під час Священної Синоду РПЦ внаслідок розгляду рапорту митрополита Тихона про звернення митрополитів Сімферопольського і Кримського Лазаря, митрополита Феодосійського і Керченського Платона та архієпископа (нині також митрополита) Джанкойського і Роздольненського Аліпія щодо стану давніх пам'яток Криму було прийнято рішення про те, що патріарша рада РПЦ з питань культури матиме постійний нагляд за якістю проведення реставрації церковних пам'яток Криму – знов-таки, вочевидь, без урахування думки «незалежної» УПЦ МП.

У вересні 2019 р. митрополит Тихон заявив, що як голова патріаршої ради РПЦ з питань культури займається християнськими пам'ятками Криму. Наприкінці жовтня він вкотре незаконно прибув до окупованого Севастополя, аби з'ясувати, чому деякі місцеві мешканці невдоволені «російським відродженням» Херсонесу, котрий «перепрофілювали з наукової установи у підприємство з культмасових заходів»: основні претензії вчених і громадськості полягали у тому, що музеєм-заповідником керують «якісь люди з написами на спині «Фонд "Росія – моя історія"», які «взагалі не розуміють, де перебувають» і намагаються перетворити Херсонес на «подобу літнього театру опери та балету чи театру естради» та «парк сучасних технологічних конструкцій».

Те, що охрещення князя Володимира у Херсонесі є фактом більше легендарним, аніж історичним, а християнство на Русь прийшло ще за кілька століть до нього, при цьому не турбує нікого: якщо сам Путін сказав, що так було – значить, було саме так, а не інакше. Тож хтозна, чи не заходиться РПЦ за «велінням царственної длані» канонізувати Діда Мороза, оголосивши «російський» Херсонес його «історичною батьківщиною».

Тим паче, цього року за лічені кілометри від «колыбели руского православия» з'явилася ще одна «істинно русская» святиня. У 2016 р. (№45 «КС») доводилося писати про Паїсіївський монастир у Морозівці поблизу

ЗВІЗДАРИ БЕЗСИЛІ ПРОТИ ХАМІВ

ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

Крим відомий у світовій астрономії на досить солідному рівні. Тут є і гори, хоч невеликі, і відносно чисте повітря, й вельми часто небо безхмарне. Й умови роботи комфортніші, ніж у центрі Середньої Азії.

ВАЛЕРІЙ ВЕРХОВСЬКИЙ

Кримська астрофізична обсерваторія веде відлік від заснованої на початку ХХ сторіччя у Сімеїзі, на горі Кош-Кая (відомої ще як Кішка), приватної обсерваторії заможного шанувальника астрономії Миколи Мальцова. У 1912 році він подарував її Пулковській обсерваторії в Санкт-Петербурзі, провідному в Російській імперії астрономічному центру. У 1926 році на горі Кош-Кая встановили рефлектор англійського виробництва діаметром один метр, найпотужніший у тодішній Європі.

Оскільки в часи війни обсерваторія в Сімеїзі зазнала непоправних втрат, після Другої світової (формально — ще навіть до її закінчення) 30 березня 1945 року вирішено було основну обсерваторію розташувати у дуже гожому для досліджень зоряного неба місці, яке нині називається селищем Научним Бахчисарайського району. Зрештою Сімеїзька обсерваторія таки була відновлена, але перетворилася на філію Кримської астрофізичної обсерваторії, що у Научному.

Будівництво обсерваторії здійснювалося в 1946-1955 роках. Протягом перших 30 років вона стала одним із провідних наукових центрів планети. Місце розташування обсерваторії обирали, ретельно дослідивши смугу від Феодосії до Севастополя. Це місце, як виявилось, найкраще в усьому Криму для астрономічних спостережень: далеко від великих міст, з півдня розташовано державний заповідник. Його недоторканий лісовий масив, що пролягав на кілька кілометрів, нейтралізував пилюку та запобігав турбулентності в повітрі, що вельми сприяло прозорості атмосфери. З приєднанням Кримського півострова до Української РСР у 1954 році ця обсерваторія була і досі є найбільшою в Україні.

Тут відкрили півтори тисячі (!) астероїдів, три комети, багато зірок. Саме тут у 1958 році Микола Козирев уперше зафіксував

Кримська астрофізична обсерваторія

Мітинг за збереження Кримської астрофізичної обсерваторії біля будівлі Постійного Представництва Президента України в Криму, 5 лютого 2013 року

викид газів у кратері Альфонс на Місяці, що стало світовою сенсацією, адже це свідчило про можливість вулканічної діяльності на іншому небесному тілі, і на цілих півстоліття даний випадок лишився єдиним таким спостереженням.

Звісно, чисте повітря і мальовничі краєвиди приваблюють не лише науковців. Нові господарі життя в Криму — навіть не пани, а підпанки путінських посіпак давно запримітили для себе цю гарну місцинку під забудову.

Перші спроби помічені були задовго до загарбання Криму «зеленими чоловічками», ще у 2009 році. Будівельна фірма «Консоль», яка, як відомо, належить не кому-небудь, а Володимиру Константинову, розробила проект елітного містечка, за яким просто між куполами телескопів планувалося розмістити будиночки, розважальні заклади і ресторани.

Спостереження зірок не сумісні зі «світським життям» буржуазії. Зайве освітлення поруч заважатиме оптиці телескопів, галаслива ресторанна публіка і блатні пісеньки входять у суперечності з зосередженістю наукового пошуку.

Тоді, десять років тому, протести науковців збурили хвилю в ЗМІ, і намагання «Консолі» прихопити «козирну» ділянку зазнали провалу. Проте Константинов виявився впертим і нахабним і не припинив своїх спроб. Нового дихання проект набув з приходом до влади регіоналів: у 2011 році місцеві поплічники проросійських сил легко, наче краями святкового торта, відрізали шматочки заповідних кримських угідь особисто для Януковича і Януковича-молодшого. Йдеться про тисячі гектарів гірського Криму.

Для обходу законодавства вирішили втілити ідею створення ландшафтного парку площею

9 тисяч гектарів, тобто окремою юридичної особи, яка могла б самостійно розпоряджатися землею і давати дозвіл на будівництво.

У столиці лобюванням проекту займався особисто Дмитро Табачник, міністр освіти і науки. Його міністерство своїм наказом ліквідувало науково-дослідний інститут «Кримська астрофізична обсерваторія» шляхом приєднання його до Київського національного університету. Таким чином із втратою статусу юридичної особи Кримська астрофізична обсерваторія втрачала право на землю і на захисну зону навколо себе.

А невдовзі в Крим прийшли окупанти, і Константинов, який був і досі залишається першим прислужником путінців, отримав усі можливості втілити проєкт. «Консоль» уже оголосила про продаж житла в елітному селищі. І йдеться вже не про котеджі, а про багатоповерхівки: нової 12-поверхової будівлі зі СПА-комплексом, нібито реабілітаційний центр для ветеранів війни проти афганського народу, а також, напевно, й обох чеченських воєн (а з часом, напевно, і нинішньої антиукраїнської війни?). У 2015 році фірма «Консоль» уже збудувала житловий комплекс з цинічною назвою «Лісовий». Ліс рубають — тріски летять, квартири продаються?

До російської анексії півострова астрофізики неодноразово протестували проти забудови охоронної зони, апелюючи до «центральної» влади в Києві. Тоді їх хтось ще слухав. Якщо в 2014 році в когось з кримських науковців була впевненість у вирішенні з приходом російського «нового поряд-

Тут відкрили півтори тисячі (!) астероїдів, три комети, багато зірок. Саме тут у 1958 році Микола Козирев уперше зафіксував Викид газів у кратері Альфонс на Місяці, що стало світовою сенсацією, адже це свідчило про можливість вулканічної діяльності на іншому небесному тілі, і на цілих півстоліття даний випадок лишився єдиним таким спостереженням.

ку» наболілих питань, то тепер і вони переконалися, що порядку більше не стало, а от протестувати вже не дозволено.

Олексій Бакланов, науковий секретар Кримської астрофізичної обсерваторії, в інтерв'ю телеканалу «Крым 24» розповів, що новобудови поряд з телескопами своїм світлом стануть на заваді спостереженням зоряного неба: «Вже зараз наша обсерваторія не може спостерігати такі об'єкти, як супутники Урана і Нептуна. З часом буде лише гірше, тому для вирішення цього питання потрібні заходи. Таким заходом може бути введення охоронної зони навколо обсерваторії. Уже зараз в уряді Росії наявний проєкт постанови, і ми сподіваємося...» — і так далі, і тому подібне. Сподіватися, на відміну від мрії, — часто буває дуже шкідливо. Особливо враховуючи, що договір з Росією не вартий папірця, на якому його написано.

У грудні 2018 року приватний забудовник з Москви розпочав будівельні роботи вже безпосередньо в самій 3-кілометровій захисній зоні обсерваторії, а в 2019 році тривали роботи на будівництві готелю «Консоль».

Хами, які з початком окупації нарешті отримали владу на півострові, також хочуть отримати місце під небом, у мальовничій місцевості, теж хочуть дихати чистим повітрям.

Кримська обсерваторія була висунута Україною кандидатом на внесення ЮНЕСКО у перелік об'єктів всесвітньої культурної спадщини, але, на жаль, розгляд питання зависнув у повітрі внаслідок окупації Криму.

Зоряне небо над нами і внутрішній світ усередині нас — ця фраза філософа напрочуд чітко відповідає тому, що відбувається у сьогоднішньому Криму з Кримською астрофізичною обсерваторією. Особливо, якщо особи з примітивним внутрішнім світом, яким байдуже до питань основ світобудови та пошуків істини, стають лідерами суспільства й дориваються до владних повноважень.

РЕДАКЦІЯ ГАЗЕТИ «КРИМСЬКА СВІТЛИЦЯ» ПРОДОВЖУЄ ДРУКУВАТИ ЦИКЛ АВТОРСЬКИХ СТАТЕЙ НА ТЕМУ СУЧАСНОГО СТАНУ КУЛЬТУРНИХ ПАМ'ЯТОК У КРИМУ ТА НЕОБХІДНОСТІ НЕВІДКЛАДНОГО УХВАЛЕННЯ ДЕРЖАВНИМИ ПОЛІТИКАМИ НАШОЇ КРАЇНИ РІШЕНЬ ДЛЯ ЗАХИСТУ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ НА ОКУПОВАНІЙ ТЕРИТОРІЇ.

ЛОМИКАМІНЬ У ПРЯМОМУ ЗНАЧЕННІ: ДОЛЯ КРИМСЬКОГО МУЗЕЮ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

НАГОЛОС

На початку квітня 2014 р. доля Музею Лесі Українки в Ялті стала під питанням з огляду на російську окупацію Криму. Частина співробітників музею припускала, що роботу установи може бути призупинено аж до консервації через виниклі обставини, а всі заходи, що проводилися на її базі, буде переміщено на материкову Україну, до інших місць, пов'язаних із життям і творчістю Лесі Українки. Працівники музею не ризикували давати розлогі коментарі та просили зачекати деякий час, доки ситуація більш-менш проясниться. «Поки що самі не знаємо, що відбувається і що буде з нами завтра. Зараз певний перехідний період. Нам нічого не кажуть про майбутнє», – зізнавалися вони «не на камеру». Тим часом об'єктиви телекомпаній держави-окупанта фільмували всі недоліки будівлі, супроводжуючи кадри коментарями про те, як Україна «переймалася» своїми культурними цінностями. Незабаром директор музею Ольга Ткачук спростувала інформацію щодо можливої закриття установи, назвавши її «недостовірною та необґрунтованою», і додавши, що передумов для закриття чи перепрофілювання музею немає.

* * *

25 лютого 2016 р. в Ялтинському історико-літературному музеї до 145-ліття народження Лесі Українки та 25-ліття відкриття першої експозиції «Леся Українка і Крим» відбувся традиційний захід «Сім струн»; у його рамках у Кримському державному гуманітарному університеті (після російської окупації Криму був перейменований на «гуманітарно-педагогічну академію (ГПА) – філію Кримського федерального університету ім. В. І. Вернадського») відбувся конкурс читців «Кримський колаж», на якому пролунала написана в Криму поезія Лесі Українки. У заході брали участь викладачі та студенти «ГПА» та «Ялтинського медичного коледжу», вчителі та учні ялтинських шкіл № 9 і № 15, співробітники сімейного музею Михайла Коцюбинського та капела бандуристок імені Степана Руданського. За лічені дні ЗМІ Росії та окупованого

Музей Лесі Українки в Ялті

Криму повідомили, що меморіальний Музей Лесі Українки в Ялті потребує капітального ремонту та реставрації, оскільки вже понад рік стоїть зачинений через обвалену стелю. При цьому було зазначено, що найближчим часом реставрація музею не планується. Співробітники установи відмовилися давати інтерв'ю з цього приводу, пославшись на те, що керівництво у відпустці до квітня, однак повідомили, що в будівлі планується тривалий ремонт, а сам музей може простояти зачиненим до кінця 2017 року: саме такий термін завершення відповідних робіт визначила міська «влада».

Водночас інформацію про обвал даху музею його засновниця, професор Острозької академії Світлана Кочерга назвала перебільшеною, однак підтвердила, що проблеми існують. «Там, справді, була велика тріщина і, вочевидь, посипалося каміння. Але музейники нічого не розкажуть, а от очевидці, котрі були нашими волонтерами, друзями музею, розповіли, що це дійсно сталося. Приміщення справді по-

Меморіальна дошка на будинку, в якому мешкала Леся Українка в 1897 році

требувало ремонту. Доля Музею Лесі Українки в Ялті під великим питанням. Мене хвилює, в якому стані він працюватиме і чи залишиться він там. Можливо, залишать там кімнату чи щось таке, але самого музею може не стати. Я припускаю, що його відновлять, але з іншою концепцією – наприклад, музей російської культури зі вкрапленням, як ка-

«...Доля Музею Лесі Українки в Ялті під великим питанням. Мене хвилює, в якому стані він працюватиме і чи залишиться він там. Можливо, залишать там кімнату чи щось таке, але самого музею може не стати. Я припускаю, що його відновлять, але з іншою концепцією – наприклад, музей російської культури зі вкрапленням, як кажуть, народів Росії. Музей Лесі Українки, яким він був, хоча б на рівні відділення, гадаю, що не відкриють», – висловила припущення пані Кочерга.

– розповідала пані Світлана. Додатково вона висловила невдоволення українськими ЗМІ, котрі «ігнорували цей музей, коли він був хворим, і зловтішаються, коли став покійником».

Водночас Міністерство культури України висловило стурбованість повідомленнями про закриття Музею Лесі Українки в Ялті для відвідувачів. «Як повідомляють ялтинські активісти, жодних робіт там не проводиться. Особливо цинічним виглядає той факт, що музей закрито у рік 145-ї річниці від дня народження української поетеси, коли її ім'я пошановується у всьому світі. Очевидно, що справжніми намірами Кремля є повне припинення діяльності музею, який був створений зусиллями української громади Криму у рік здобуття Україною Незалежності й який за ці роки став одним із головних осередків наукової та просвітницької роботи, спрямованої на популяризацію української культури та зміцнення національної ідентичності українців у Криму. Міністерство культури розцінює дії так званої влади Криму як продовження агресивної політики Кремля стосовно історії і культури українського народу та ініціюватиме звернення до відповідних міжнародних організацій з метою тиску на Російську Федерацію щодо негайного відновлення роботи Музею Лесі Українки в Ялті та припинення репресивної політики Кремля у ставленні до українців, української культури та історії на території тимчасово окупованого Криму», – йшлося у заяві відомства. При цьому кримські проукраїнські активісти були переконані у намірах ялтинської «адміністрації» закрити

музей рейдерськими методами на догоду представникам бізнесу чи владних структур держави-окупанта. Ззовні будівля не виглядала аварійною і не мала явних ознак руйнації.

* * *

Буквально за кілька днів після виходу заяви українського Міністерства культури тогочасний «голова адміністрації Ялти» Андрій Ростенко спільно з фахівцями «департаменту архітектури та містобудування» здійснив робочий виїзд до Музею Лесі Українки, за підсумками якого повідомив, що «управління капітального будівництва адміністрації міста» спільно з «державним комітетом з охорони культурної спадщини республіки Крим» займається підготовкою технічного завдання та інших необхідних документів для розробки проектно-кошторисної документації та проведення реставраційних робіт у музеї. «Доволі тривалий вплив агресивного природного середовища та зношеність будівлі призвели до відповідних негативних наслідків, підсумком яких стала необхідність проведення капітального ремонту та реставраційних робіт. Сьогодні ми інтенсивно займаємося цим питанням. Враховуючи, що будівля є пам'яткою історії та архітектури, процес вимагає великої підготовчої роботи. Я гадаю, ми максимально прискоримо ці процедури. Після цього ми відшукаємо кошти й забезпечимо якнайшвидше проведення реставраційних робіт, щоб знову відкрити музей. Пріоритети у цьому питанні розставлені чітко й однозначно», – заявив Ростенко. Тоді ж було зазначено, що з метою забезпечення відвідувачів Музей Лесі Українки зачинено для відвідування, а експозицію перевезено на зберігання.

Водночас «начальник управління культури адміністрації Ялти» Лариса Ковальчук розповіла, що на початку лютого 2016 р. на другому поверсі будівлі Музею Лесі Українки сталася часткова руйнація штукатурки й тиньку стелі. Експозиція не постраждала, проте її довелося закрити. «Ми давно порушували питання на найвищому рівні, в тому числі на державному, щодо необхідності ремонту будівлі музею, внесеної до переліку об'єктів департаменту капітального будівництва Ялти, які підлягають капітальному ремонту. Ясна річ, у таких умовах ми не можемо допускати туди відвідувачів. Експозицію ми закрили лише з цієї причини. Роботу призупинено, але закривати музей ніхто не буде. Головне, що місто розуміє проблему й надало кошти. Ця проблема почалася не сьогодні, а отже, її вирішення буде тривалим. Спочатку підготують документацію, потім треба буде провести всі необхідні

Пам'ятник Лесі Українці біля музею

Колишній «голова адміністрації Ялти» Андрій Ростенко під час оглядин Музею Лесі Українки, 2016 р.

законодавчі процедури, оскільки будівля музею є пам'яткою архітектури. Але я впевнена, що ми все це здолаємо і наша культурна спадщина буде доступною, як і раніше. Зараз нам надали 5 мільйонів рублів для складання ремонтного кошторису та початку ремонтних робіт. Ми віримо в те, що у 2016 році музей знову відчинить свої двері для відвідувачів», – розповіла вона. За півтора року, у вересні 2017 р., Лариса Ковальчук заявила журналістам, що Музей Лесі Українки в Ялті відремонтують уже за 130 мільйонів рублів у рамках російської федеральної цільової програми (ФЦП) «Культура Росії» на 2012-2018 рр.; при цьому вона додала, що проектно-кошторисна документація для реставрації музею вже готова й успішно пройшла експертизу.

Попри суперечливість моменту, представникам ялтинської «влади», які брали участь у керуванні містом до війни, не можна відмовити у слушності, коли вони зараховують до причин аварійного стану будівлі меморіального музею понад 20-річну відсутність капітального ремонту. Від 2010 р. до російської окупації Криму міська влада Ялти щорічно звер-

талася до Сімферополя та Києва з проханням щодо надання з республіканського та державного бюджетів коштів на проведення ремонтно-реставраційних робіт, однак ці звернення залишалися без уваги. Проте цікавим є інше: теперішні «керманічі» Ялти, традиційно скаржачись на «погану Україну», зазначають, що до коригування й аналізу було взято проектну документацію на зазначений об'єкт, вироблену ще у... доокупаційному 2013 році! Дещо згодом пролунала заява про надання коштів на виготовлення нової проектно-кошторисної документації з ремонту.

* * *

Наприкінці зими 2018 р. українські ЗМІ, посилаючись на кримських проукраїнських активістів, повідомили: від літературно-меморіального комплексу Лесі Українки залишилися тільки дві маленькі тумби з фотографіями та особистими речами поетеси, що притулилися серед експозиції «Ялта XIX століття» на першому поверсі. До того в музеї було надано по одній залі для висвітлення кожного з трьох кримських періодів життя і творчості Лесі Українки – 1890-1891, 1897-1898

Від 2010 р. до російської окупації Криму міська влада Ялти щорічно зверталася до Сімферополя та Києва з проханням щодо надання з республіканського та державного бюджетів коштів на проведення ремонтно-реставраційних робіт, однак ці звернення залишалися без уваги. Проте цікавим є інше: теперішні «керманічі» Ялти, традиційно скаржачись на «погану Україну», зазначають, що до коригування й аналізу було взято проектну документацію на зазначений об'єкт, вироблену ще у... доокупаційному 2013 році!

Меморіальна дошка на будинку, в якому мешкала Леся Українка в 1907-1908 рр.

та 1907-1908 рр. Про початок реставраційних робіт мови на той час не було, навіть попри наявність відповідної документації. Тим часом у Міністерстві культури України заявляли, що мають обмежені можливості для захисту української культурної спадщини у Криму: єдині можливі дії – моніторинг ситуації через відкриті джерела та спілкування з мешканцями Криму й подальше інформування міжнародних спеціалізованих організацій та українських правоохоронних органів.

У червні 2018 р. в кримських ЗМІ з'явилося повідомлення про те, що «влада» Ялти виграла «суд» щодо частини будівлі на Катерининській, 8, яка була передана в оренду у 2011 р. під міні-готель, і виселила орендаря за допомогою судових виконавців. «У 2016 р. адміністрація міста прийняла принципове рішення щодо розірвання угоди з метою розміщення музейних експозицій і зберігання фондів у звільнених приміщеннях. Місто ініціювало судові розгляди, які тривали донедавна й завершилися на користь міської адміністрації. Орендар не бажав добровільно звільнити приміщення, тому туди виїхали представники федеральної служби судових виконавців, котрі висунули вимоги щодо необхідності повернення території музею зі встановленням термінів», – розповіли в окупаційному «керівництві» Ялти.

27 лютого 2019 р. до чергової річниці народження Лесі Українки традиційно відбувся захід «Сім струн», під час якого «директор» Ялтинського історико-літературного музею Юлія Рудник висловила впевненість, що вже цього року вдасться розпочати реставрацію будівлі музею української письменниці: мовляв, з «муніципального» бюджету надано кошти на розробку відповідної проектно-кошторисної документації, котра перебуває на погодженні у Москві,

де розглядається питання щодо включення цих робіт у тематичну ФЦП. Цікаво, адже принаймні з 2016 р. й аж дотепер представники ялтинської «влади» говорять про вироблення проектно-кошторисної документації реставрації музею, надання коштів на цю ж таки реставрацію та її включення до російської ФЦП як про вже dokonаний факт.

А втім, у середині квітня 2019 року було оприлюднено проект щорічного звіту «голови адміністрації Ялти» Олексія Челпанова про результати діяльності його самого та очолюваного ним «органу влади» за 2018 рік, де серед завдань на 2019 рік у частині капітального будівництва зазначалася реставрація Музею Лесі Українки, невідрізно запланована на 2019-2021 рр. А 16 серпня 2019 р. голова «комітету з економічної, бюджетно-фінансової та податкової політики державної ради республіки Крим» Валерій Коваленко, розхвалюючи «розквіт російського півострова», серед інших об'єктів культурної спадщини «передрік» реставраційні роботи Музею Лесі Українки. Словом – «обіцяємо обіцяти». Вчорашніх українських посадовців, котрі нині «вірою і правдою» служать окупантові, не турбує збереження ані українських, ані «ісхонно своїх» культурних пам'яток: єдина цінність для них – кошти з будь-якого бюджету, котрі можна «освоїти» під ту чи іншу «шляхетну мету».

**УКРАЇНСЬКИЙ
КУЛЬТУРНИЙ
ФОНД**

За сприяння
Українського
культурного фонду

КРИЗА УРЯДУ СУЛЕЙМАНА СУЛЬКЕВИЧА

ЯК ЦЕ БУЛО...

Конфлікт, викликаний оприлюдненням дій членів Курултаю і крайового уряду та врученням німецькому уряду доповідної записки, породив ще один наслідок. 11 вересня спалахнула урядова криза. Протягом двох діб частина членів уряду – В. Налбандов, П. Соковнін, С. Горчаков та Т. Рапп подали у відставку. В. Татищев, який на той час перебував у Берліні, подав у відставку одразу після повернення до Сімферополя – 2 жовтня. Формуванням причини слугувало «обурення діями Сейдамета й політикою, котру втілював у життя Сулькевич»¹. 16 вересня С. Сулькевич прийняв відставку цих міністрів².

ТЕТЯНА БИКОВА,
К.І.Н., НАУКОВИЙ СПІВРОБІТНИК ІНСТИТУТУ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ НАН УКРАЇНИ

Історія з привезеною Сейдаметом до Берліна запискою на цьому не завершилася. Завдяки німецькому уряду значна частина кримської політичної еліти знала про її існування, проте зміст цього документа не був відомий широкій громадськості. Ситуація різко змінилася, коли 17 листопада доповідну записку було надруковано (з певними поясненнями) в севастопольській газеті «Крымский вестник»³. Можна зробити припущення, що за цією публікацією стояло німецьке командування. Це припущення ґрунтується на тому факті, що раніше якраз німці порушили гриф таємності, коли повідомили В. Татищеву про існування меморандуму.

Поява записки у друкованому виданні викликала величезний скандал і призвела до майже повного падіння впливу кримських татар на політичну еліту Криму. В кримській пресі почали друкуватися статті, де «розвінчували» політику, яку проводили кримські татари, тавруючи її як «зрадницьку», «неприпустиму», «ворожу інтересам краю». Майже всі статті, що виходили в той час на півострові, були наповнені однією думкою: кримські татари бажать лише одного – «відторгнення Криму від Росії». Вони є силою неконструктивною, з якою

Кримські татари в Туреччині - <http://islam.in.ua>

не варто укладати будь-які політичні угоди. І якщо раніше така тональність була присутня лише в матеріалах, написаних кадетами, то тепер цей тон підхопили майже всі політичні партії й рухи, що існували в Криму.

До речі, восени 1920 р. керівник Особливого відділу з нейтралізації кримськотатарського сепаратизму генерал-лейтенант штабу Добровольчої армії Є. Климович підготував для своїх керівників доповідну записку «Огляд мусульманського руху до 1 жовтня 1920 р.». У ній викладалася вся історія революційного руху кримських татар. Між іншим, підкреслювалося: «Уряд Сулькевича наприкінці 1918 р. повернув проти себе все земське та міське самоврядування»⁴. Причиною гострого протистояння стала передусім політика С. Сулькевича, спрямована на піднесення впливу кримських татар та їхньої політичної ваги, що було неприпустимим для російської еліти Криму...

Слід зупинитися ще на одному моменті, на який майже ніколи не звертають увагу. Він дає змогу пояснити дії Курултаю під час існування уряду С. Сулькевича. Майже одностайна підтримка елітою кримськотатарського політичного руху німецького командування викликала не «зрадництвом», у чому її огульно звинувачували майже всі політичні сили, починаючи

з часів громадянської війни й закінчуючи радянськими дослідниками, а мала під собою важливі причини. Ці причини не виправдовують політичну «поведінку» керівників кримських татар, а пояснюють, чому вони в той час втілювали у життя саме таку політику.

Перша світова війна чітко окреслила два табори, на які поділилися світові держави. Російська й Османська імперії перебували на протилежному боці воюючих угруповань. Кожна з них викликала у кримських татар цілком однозначні почуття. З одного боку, Російська імперія доклала зусиль, щоб викликати до себе з боку татар ненависть. Політика русифікаторства та вигнання татар з Криму принесла свої плоди – на російську владу татари дивилися як на ворога, котрий постійно й цілеспрямовано нищив усе, що було цінним для татарського народу. З іншого боку, Османська імперія завжди слугувала для кримських татар своєрідним орієнтиром, до якого вони тягнулися протягом свого життя, вершиною їхнього власного світосприйняття.

У нарисі «Історія національного руху в Криму» А.-С. Айвазов, торкаючись симпатій кримських татар, висловлювався відверто: «Ідея щодо відділення Кримського півострова від царської Росії у татар народилася не в 1917 році.

Стремління кримських татар до відновлення самостійності Криму виникло ще при Катерині II... Тісний зв'язок з турками у татар виник п'ять століть тому, коли кримський хан Менгли-Гірей прийняв османське підданство, і Кримський ханат став васалом Туреччини. Це відбулося після того, як Константинополь був завойований турецьким султаном Мехмедом II. Дещо пізніше, коли халіфат був відібраний у арабів султаном Селімом, кримські татари, як усі мусульмани, зблизилися з османами ще й через релігійні почуття. Таким чином, кримські татари мали з Туреччиною національний, расовий і релігійний зв'язок. 500-річний зв'язок з Туреччиною призвів до значної асиміляції татар. У Кримському ханаті офіційною мовою була османська. Поети, історики писали свої твори османською мовою. Татари протягом 500 років сильно асимілювалися, думали по-турецьки, читали й писали по-турецьки, вдягалися по-турецьки, всі посібники отримували з Туреччини. Вчителі й мулли виховувалися в Туреччині. Так відбувалося до 1918 року. До імперіалістичної війни Кримський півострів більше нагадував турецький ейялет*, ніж російську губернію за формою і за змістом. Назви татарських шкіл, їхня програма – все було по-турецьки. Будинки як у бідних, так і у заможних татар були прикрашені видами турецьких міст і портретами діячів Туреччини. У вчителів на письмовому столі стояли портрети турецьких вчених, педагогів, поетів та письменників. Це особливо стало помітним після турецької революції 1908 року. ...Релігійний та національний зв'язок з 1900 року отримав політичний характер. Таким чином, з 1783 до 1917 рр., тобто з доби анексії Криму до... революції джерелом просвіти у татар були не російські посібники й навчальні заклади, а турецькі школи. Кримські татари навіть з російським життям і Росією ознайомилися, як це не дивно,

Оскільки Османська імперія в ході війни увійшла в табір Четверного союзу, а Німеччина була її союзницею, немає нічого дивного, що кримські татари потягнулися до неї, й німецька влада здавалась татарам більш привабливою. Повалення царизму також відіграло свою роль у тому, що кримські татари бажали відновлення своєї незалежної держави, загарбані Російською імперією.

через турецьку літературу. Так само ідея західництва йшла до татар через Туреччину й турецьку літературу, а не через Петербург. Можна стверджувати, що всі татари Криму були панісламістами, з одного боку, й пантюркістами – з іншого»⁵.

Оскільки Османська імперія в ході війни увійшла в табір Четверного союзу, а Німеччина була її союзницею, немає нічого дивного, що кримські татари потягнулися до неї, й німецька влада здавалась татарам більш привабливою. Повалення царизму також відіграло свою роль у тому, що кримські татари бажали відновлення своєї незалежної держави, загарбані Російською імперією.

Слід також взяти до уваги, що історична дійсність накладала свій відбиток на дії кримськотатарської політичної еліти. Реальна військова влада в Криму належала німецькому командуванню й ігнорувати його було неможливо. Але використати цю силу заради власних планів та інтересів – це здавалося їм цілком логічним планом. У цьому разі дії Д. Сейдамета були такими ж, як політика, впроваджувана гетьманом П. Скоропадським, який, спираючись на німецьку військову силу, намагався побудувати Українську Державу зі всіма атрибутами державності.

Далі буде...

1 Бунегин М.Ф. Революция и гражданская война в Крыму (1917-1920 гг.). – Симферополь, 1927. – С. 179.

2 Державний архів Автономної Республіки Крим (далі – ДААРК). – Ф.-Р-999. – Оп. 2. – Спр. 397. – Арк. 50-53.

3 Зарубин А.Г., Зарубин В.Г. Без победителей. Из истории гражданской войны в Крыму. – Симферополь, 2008. – С. 374.

4 «Изыскать пути к парализованию». Документ карательных органов Вооруженных сил Юга России и Крымской АССР о крымско-татарском движении (1920-1923). Публикация и комментарии А.В. Ефимова и Р.Н. Белоглазова // Москва – Крым. Историко-публицистический альманах. – М., 2002. – Вып. 4. – С. 142.

* Ейялет (з араб.) – найбільша адміністративна одиниця, на яку поділялася Османська імперія.
5 Айвазов А.-С. История национального движения в Крыму // Восточный Свет (Москва). – 2005. – No 3. – С. 12.

АВТОР МЕМУАРІВ «УКРАЇНЦІ В ЄГИПТІ» ГРИЦЬ БОЖОК НАРОДИВСЯ 1890 РОКУ В СЕЛІ ХОЛОПКІВ НА ГЛУХІВЩИНІ. ПІДПОРУЧНИК АРМІЇ УНР, ІНЖЕНЕР-ТЕХНОЛОГ, СПІВАК, ПЕДАГОГ, КОМАНДИР ПІВСОТНІ КАРПАТСЬКОЇ СІЧІ В БЕРЕЗНІ 1939 Р., ПОЛІТВ'ЯЗЕНЬ, СВЯЩЕНИК, ПУБЛІЦИСТ, МЕЦЕНАТ, ЛИЦАР ХРЕСТА СИМОНА ПЕТЛЮРИ І ВОЄННОГО ХРЕСТА. У НАВЕДЕНИХ УРИВКАХ – ЙОГО ЗГАДКИ ПРО ВТЕЧУ З КРИМУ (ДАЛІ – ТУРЕЧЧИНА ТА ЄГИПЕТ, ДЕ ЗАЙМАВСЯ ОРГАНІЗАЦІЄЮ ІНТЕРНОВАНИХ УКРАЇНЦІВ У ТАБОРІ) З ДЕНІКІНЦЯМИ. У 1922 Р. ПЕРЕЇХАВ ДО ЧЕХІЇ. У 1930-Х РР. ПРАЦЮВАВ НА ЗАКАРПАТТІ, КОРОТКО ВИСТУПАВ У ТЕАТРІ «НОВА СЦЕНА» В ХУСТІ, 1939-ГО АРЕШТОВАНИЙ УГОРЦЯМИ. ДО 1944 Р. ВИКЛАДАВ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІЙ СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ НА ЛЕМКІВЩИНІ; З 1945 Р. У РЕГЕНСБУРЗІ ВИКЛАДАВ В УКРАЇНСЬКОМУ ТЕХНІЧНО-ГОСПОДАРСЬКОМУ ІНСТИТУТІ. У 1948 Р. ЕМІГРУВАВ ДО АВСТРАЛІЇ, ЖИВ В АДЕЛАЇДІ, ДЕ ПОМЕР У 1993 Р. БУВ ЧЛЕНОМ НТШ В АВСТРАЛІЇ.

СПОГАДИ

УКРАЇНЦІ В ЄГИПТІ

ГРИЦЬ БОЖОК

Стояли люті морози. До Євпаторії доїздив ешелон за ешелонам напівживих вояків денікінської армії. Всі будинки, годящі під шпиталь, були заповнені хворими. В другій половині грудня 1919 року на станції, під лускіт 30-ступневого, не чуваного до того часу в Криму, морозу вивантажували рештки ще живих людей – «теплушки» стояли відчинені, бо їх мешканці вже не потребували тепла... Картина страшна, й кожен думав, що якби не щаслива доля, був би на їх місці. Накладали замерзлих вояків на вози, як дерево, одного на одного. На мене це все так вплинуло, що я зразу дістав пропасницю і захворів на тиф. Кидало мене так, що я не знаходив собі місця. А тут і прийшла черга вивантажувати наш вагон. Думаю, як же з такої халепи вийти? На воза биндюжного можеш сісти, але чи встанеш, а як устанеш, то з відмороженими руками і ногами. Інстинкт самозахорони працював швидко... Вирішив, що буду бігти за возом, держучись за нього. Тяжко було, і губилася надія, що видержу тяжку дорогу з гарячкою під 40°. В очах миготіли різнобарвні вогники, голова тяжка від думок і гарячого жару, ноги ледве вже совалися, досить було б трохи десь спітнутися – і вже більше не встав би... Така думка жене далі-далі... Нарешті «Царська Дача»* – кінцевий шлях. Дуже добре. З насолодою взяв свій клунок і поплентався по сходах до царського гнізда. Бадьоро рушив наперед, але вилізи сходами нагору, на другий поверх, я вже не міг, сили не вистачило. Сестра-жалібниця вказала на другі двері першого поверху, де я й примістився. Але не на довго, бо скоро відчув, що холод так охоплює голову, що немає сили витримати.

Оглянувся на всі боки – і побачив, що всі мертві, бо вітер по кімнаті гуляв так вільно, вікна без єдиного скла не могли його затримати. Рачкуючи, вибрався я з цього помешкання та просив помістити мене у якесь місце, а свою полотняну

ФОТО З ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛ

постіль тяг із собою. Так зберіг себе.

Незабаром перевезли нас до шпиталю, де лікар нас оглянув і уділив нам першої допомоги. Я прохав сестрицю, щоб принесла й мого кожуха, бо дуже зимно було під покривалом; вона все зробила, але було дивно, що часто підходила до мене й про щось мене питала. Пізніше казала мені, що був дуже небезпечний стан і що вона дивувалася, як я все витримав, але тепер, мовляв, вже все гаразд і можна сподіватися добрих наслідків, якщо не станеться ускладнень.

Через те, що хворих прибувало весь час, а місця для них не було, всіх тих, що потребували меншого лікарського догляду, відсилали до так званої команди видуженців, де лікар вряди-годи перевіряв стан здоров'я кожного. Та скоро й тут було переповнення, тим-то й тих, які ще потребували догляду, записували на відокремлення.

До Євпаторії прибув морський чотиритрубний велетень, і хто потребував 5-6 тижнів відпочинку, був записаний комісією до списку на пароплав. Питали, хто бажає. Мене записали, що бажаю, але «не подлежу». На моє щастя, багато «патріотів» відмовилося, і тому моя кандидатура була теж прийнята. Військовий начальник видав кожному пару денікінських «колокольчиків» (тисячорублівків)**, за які кожен намагався купити трохи

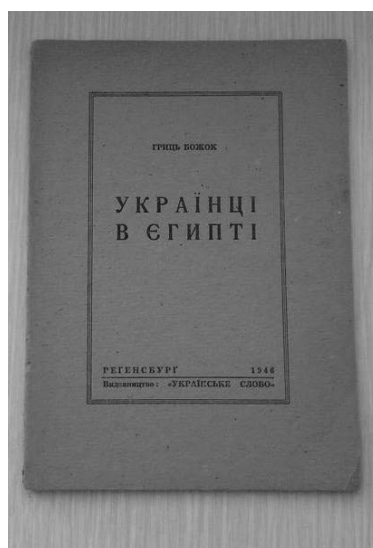

ФОТО З ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛ

харчів: консервів, булок і т.п., і мандрував на палубу милого гостя з доброю думкою, що більше не буде бачити того жаху, що створили різнобарвні чужинці на нашій землі... Тому, що я вже сам ходив, без чужої допомоги, мав можливість часто виходити на палубу та милуватися бурхливими хвилями неспокойного козацького моря...

Рідня не знає, де подівся Гриць... Знають, що втік із підвалу й перебував на німецькому хуторі біля Миколаєва. Але не знають, що і в денікінців теж сидів, поки не визволив кубанський старшина, а там знову тиф приборкує і приковує до ліжка. Пригадалась мандрівка з Катеринослава через міст, що його висадили в повітря маховці, до найближчої станції, де по дорозі сиділи померзлі вояки на всьому шляху на 4-6 кіло-

метрів, мов почесна варта тих щасливців, що могли пересуватися далі. І мої ноги тоді вже відмовлялися далі йти, але я їх змушував своєю силою волі ще жити – йти далі й далі. Тяжко залишати родину й усіх на невідому долю, але сталося!.. Думка линула на батьківщину, якої побачити вже не судилося...

В Севастополі доповнили корабель ще хворими, і перед нами простелився одноманітний морський краєвид.

...Часто доводилось бути свідком невеселої похоронної церемонії: лікар, виконуючий обов'язки духівника, читав молитви, мерця обгортали простиралом і по дошці спускали в воду – булькнула вода, – і море навіки ховало його. Ніхто на його могилу не покладе вінка, ніхто не прийде на Зелені свята на могилки тужним словом згадати...

Нарешті вдалині замайоріла Олександрія***. Нам, що в Криму покинули люту зиму, приємно було зустріти тут зелені пальми і надихатись теплим повітрям.

[У Каїрі] нудьгувате життя зближало таборників. Мало-помалу знайомились між собою українці. А мусило їх бути тут немало, коли згадати, що воєнні операції армії проходили на українській території й тут переводжено здебільшого мобілізації. Як армія, так і видуженці склалися більшою частиною з «іногородців», насамперед українців. Отже,

Як армія, так і видуженці склалися більшою частиною з «іногородців», насамперед українців. Отже, почало ферментувати українське життя в безпросвітньому чужому морі. На кожному кроці відчувалося, що не вся ця маса, яка репрезентує царизм, однозгідна з розгнуданим неделітством. Кругом лунав чужий дух, але почувалося, що в цій Великій масі щонайменше 3/4 українського елемента, зовсім ворожого тим усім добровольческим настроям.

почало ферментувати українське життя в безпросвітньому чужому морі. На кожному кроці відчувалося, що не вся ця маса, яка репрезентує царизм, однозгідна з розгнуданим неделітством. Кругом лунав чужий дух, але почувалося, що в цій великій масі щонайменше 3/4 українського елемента, зовсім ворожого тим усім добровольческим настроям. Українських старшин турбувала одна думка: як позбутись чорносотенного верховенства тут, на чужині. Дивно було, що на цьому строкатому елементі закладалась мілітарна сила товстючої купчихи-матрьюхи, що зветься царською Росією, і ми, в більшості українці, її тут репрезентуємо.

Трохи відрадніше стало в таборі [Тель-ель-Кібір], коли добровольці виїхали на Крим. Не чекали їх там генеральські погоони – небагато залишилися живими з Врангелевої авантури; решта спить у сирій землі або, каліками ставши, проклинає свою долю.

Гриць Божок. Українці в Єгипті. – Регенсбург: «Українське слово», 1946.

* Санаторій «Царська дача» в Євпаторії було закладено наприкінці XVIII ст. за розпорядженням Катерини II. За радянських часів санаторій було перейменовано на честь травня, у 1960 р. він дістав назву «Примор'я».

** «Колокольчиками» банкноту в 1000 рублів «збройних сил півдня Росії» називали через зображення кремлівського «Цар-дзвона» («Царь-колокол»). Крім Одеси, Ростова, Новоросійська та Катеринодара, грошові знаки випускалися у Сімферополі (виключно номінал у 1000 рублів) та Феодосії.

*** Олександрія (Олександрія) – головний морський порт і друге за величиною місто Єгипту.

ЯК МИ УЖЕ АНОНСУВАЛИ МИНУЛОГО РОКУ, ЦЬОГОРІЧ НА ШПАЛЬТАХ НАШОЇ ГАЗЕТИ ДРУКУВАТИМУТЬСЯ ТВОРИ КРИМСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ З ПЕРШОГО ЛІТЕРАТУРНОГО АЛЬМАНАХУ «ГРОНО». НА ЙОГО СТОРІНКАХ ЗІБРАНЕ ГРОНО ТЕКСТІВ, НАПИСАНИХ РІЗНИМИ АВТОРАМИ, ПРОТЕ КОЖЕН З НИХ МАЄ ВЛАСНІ СТИЛЬ І МАНЕРУ, СВІЙ НЕПОВТОРНІЙ ПОГЛЯД НА СВІТ І ПОДІЇ, ЩО ВІДБУВАЮТЬСЯ.

ПОЕТИЧНА ХВИЛЯ

Розпочинаємо цьогорічний цикл з поезії кримчанки Олександри Вісич. Народилася Олександра в 1982 р. у Феодосії. Закінчила Кримський гуманітарний університет, доцент, кандидат філологічних наук. Майже десять років працювала завідувачем Музею Лесі Українки в Ялті та була художнім керівником Народного театру «Сім муз», що діяв при музеї. У 2014 році через анексію переїхала разом із сім'єю до м. Рівного, нині викладає в Національному університеті «Острозька академія».

ОЛЕКСАНДРА ВІСИЧ

***

Сцена один — проба...
це купа варіантів — симулянтів
(але вже якась є інтрига — крига — здогад про кригу,
але то не провиддя, то — від страху)

Сцена два — варіанти пішли у тіні
він лишився
(хитра посмішка, він полює, він хоче,
і бездумне його бажання — заклинання твоє і на тебе його зазіхання)

Філософічна глибина — поруч з актуальністю сьогодення, а тонкий психологізм поєднується з авангардними формами. Але є те, що єднає всіх поетів і прозаїків «Кримської школи», визнана вона чи не визнана, — вірші та оповідання написані українською мовою кримчанами, і цей альманах уперше зібрав їх разом. Вони і є Крим.

Крим — це біль. Біль, що відчувається у кожному рядочку цього альманаху.

Крим — це завжди вперше, скільки б разів не повертався туди.

Крим — це півострів див і край дивовижних відкриттів...

Крим має стільки граней, що не злічити за життя. Нехай цей літературний альманах стане ще одним відкриттям Криму.

Нехай заколихує море поезій лагідними хвилями, нехай вершини прозових скель проведуть до самісіньких хмар.

Візьміть із собою промінчик кримського світла на згадку.

І Крим вічно буде з Вами!

Сцена три — гра удвох
Ви лівово тримаєте відстань
(ви про все здогадалися, але вперто граєтесь далі
у акорди зійшлися педалі, вже недовго до фінальної коди)

Сцена чотири — ви утири
Він стріляє у тебе, ти — в нього
го (головне не тільки попасти, але влучити у слабе місце:
ти — боягуз-обиватель, а ти — інфантильна дурпа)

Сцена п'ята — довільна
Знову ідеться про варіанти
(вчинити звичайно: надуті гординю —
нудити ним і навколо — вмазати грізне тавро «черговий»;
вчинити красиво: танго — ефектне па — і щезає(ш).
що вибирає(ш)?

***

іду додому... збираю валізу... влізе-не влізе? влізе-не влізе?
лишу ключі... вимкну все світло... воду... серце слізне... не влізло...
не помістилось... лишаю тобі... на спомин... на здогад...
там колись нескладний поставила код,
але як розгадаєш буде вже пізно...

мені самій воно не потрібне... дурне-турботливе... куплю за лізне,
шукатиму з ним карколомних пригод,
стану смілива і відчайдушна і перестану жаліти болю для себе й тоїхто стане навпроти, я буду проти... я буду боротись...

не буду боятись... ні кров, ані опір мене не зупинять...

неправда...

поїзд буденно рушає на південь,
поїзд байдужий до наших мовчань,
в нього цілком автономні ритми,
в нього небом заданий темп,
іду... все глибше в'їжджаю у темінь,
іду... і грізне печаль у турботах,
іду...

натягую колії наче мотузку і тягнуть мотузку вперто назад,
відмовляють напружені м'язи і мозок,
у напівбожевіллі ворущаються губи:
дотерпіти... вже скоро тунелів рятунок,
де у темряві — світло... де усе перетреться у спогад...
лише я і дорога... і мотлоху повна валіза...

***

я сама. всі ілюзії зникли.
ні. я розігнала. і всміхаюся цій порожнечі.
напиваюся ймовірним майбутнім,
черпаю з минулого образ його.
так не буде. але буде щось інше:
знов завіє омана п'янка,
знов — мозаїка душ і облич,
знов — багата на доторки і варіанти.
але зараз спокійна, мов кам'яна,
упиваюся з бідності,
благословляю мовчання.

тільки м'язи болять від поту
піднімати ваш ниючий дух,
невисоко — хоч до гідності.
де там!
закликаю всіх муз —
хай які банальні видіння:

повороті голови, зирк фарбованих вій —
неотілившись, надихніть...
дійте там, де я не вчиню розворуште
деградовані піки
з відмовками на безтурботну безсилість

але зрештою справа в тих самих оманах:
нам придумали світ, де є дія і дія іде від людей.

замість неї я обираю камінь і лежу нерухомо,
посмикуюсь зрідка — рефлекс колишніх богинь.
насолота яку відборолі — право на спокій...
не надовго. тож я упиваюсь...

***

Навіяно Жаком Превером

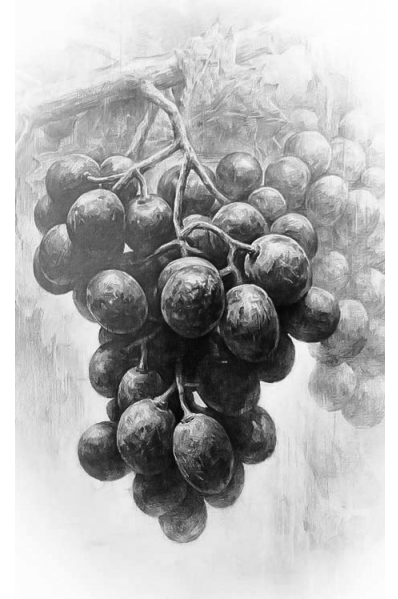
Я була в гуці подій

Повз мене везли жінку яка скоро помре
її молодий посивілий син з напруженими очима
дивився на зачинені двері

Повз мене везли жінку яка вже померла
її сусід сказав що стався інсульт
Випадкова перехожа похитала головою
і запитала на якому поверсі хірургія

Повз мене пройшла кульгава дівчина
що зовсім не думала про смерть
Але життя її лякало більше

***

Єдина радість від нашого бо(л)ю —
що все це я перетворю на тихий і трохи подерттий текст.

Всі наші неспівпадіння ляжуть в основу конфлікту, як ми лягали у ліжко — зарано: наче дикі мавпи, що ніколи не чули про трепет терпіння;
і двоє чужих сп'янілих без зволікань і флірту влаштовують тишком-нишком фест.

Я часто плутаю ролі, беру на себе «героя», тоді одягаюсь в «мату», з огидою стираю помаду з твоїх інфантильних губ; уже не фіксую масок: твої — дід, зануда, Мазох, мої — розмиті й нервові... на спробу знайти перетин судин, сердець чи долі я ставлю беззахисний хрест.

У НАСТУПНОМУ ЧИСЛІ «КРИМСЬКОЇ СВІТЛИЦІ»

МІЛІЯРДИ У ПІСОК: ПРИМАРНІ ПЕРСПЕКТИВИ КОКТЕБЕЛЬСЬКОЇ НАБЕРЕЖНОЇ

Ще у вересні 2019 р. стало відомо про ухвалений проект концепції реконструкції набережної селища Коктебель. Згідно з ним, за довжини набережної 1,9 км буде забудовано 11,5 га: на цій території мають бути споруджені кафе, бігові та велодоріжки, сквери та ландшафтні парки, зелені алеї та фонтани, зони для зайняття спортом і дитячі ігрові майданчики. Натомість місцевих мешканців найбільше турбує будівництво очисних споруд у селищі. Про грандіозні плани нинішніх очільників півострова щодо реконструкції одного з найкращих у минулому курортів Криму читайте у матеріалі нашого кореспондента.

ГАЗЕТА «КРИМСЬКА СВІТЛИЦЯ»

Всеукраїнська літературно-художня і публіцистична газета Свідцтво про державну реєстрацію КВ № 23715-13555P від 06.02.2019 р.

Засновники
Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Тараса Шевченка
Громадська організація «Кримський центр ділового та культурного співробітництва «Український дім»

Видавець
ТОВ «Видавничий дім «Українська культура»
Юридична адреса
03040, м. Київ,
вул. Васильківська, 1
Директор
В'ячеслав ЮРЧЕНКО
Головний редактор
Андрій ШЧЕКУН
Дизайн та верстка
В'ячеслав ЮРЧЕНКО

Надруковано:
ФОП Ключук С.М.,
вул. Заводська, 37 В,
м. Чернівці, 58007.
Редакція не завжди поділяє думки авторів публікацій, відповідальність за достовірність фактів несуть автори. Рукописи не рецензуються і не повертаються. Редакція залишає за собою право скорочувати публікації і виправляти мову. Зміст газети поширюється на умовах ліцензії СС BY 3.0, якщо відсутні інші вказівки.

Передплата на газету
Передплатна ціна на 2020 р.:
на 6 місяців — 162,90 грн.
на рік — 325,80 грн.
У передплатній ціні враховано вартість доставки до вашої поштової скриньки і вартість оформлення абонементу.

Передплатний індекс
90269
Наклад 1000 прим.
Ціна договірною

